

Nataša Ivančević
Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb
<https://orcid.org/0009-0002-5613-2224>

MEDALJE I PLAKETE U KIPARSKOM OPUSU KOSTE ANGELIJA RADOVANJIA

Apstrakt:

Tekst se bavi medaljerskim stvaralaštvom Koste Angelija Radovanija, te analizom tematskih, tehničkih, stilsko-morfoloških i modernističkih značajki toga opusa. Obradili smo ih u poglavlju koje se bavi ranim razdobljem, te zreom fazom stvaranja u kojoj nastaje njegovo najznačajnije medaljersko ostvarenje – *Rektorski lanac*. U konzistentnom oblikovanju portreta pronalazimo njegov jedinstveni doprinos i značaj u korpusu hrvatske medaljerske produkcije. Izvrsnost portreta se očituje u upotrebi minimalnih likovnih elemenata kojima je ostvario kondenzirani prikaz fizionomije, uvjerljiv prijenos doživljaja portretirane osobe i maksimum ekspresije. Elementi modernizma se očituju u originalnim rješenjima, sažetosti prikaza i redukciji detalja, asimetričnosti kompozicije i naglašenoj geometrijskoj ili organskoj stilizaciji. U tehničkoj su izvedbi prisutni u načinu obrade površine koja je patinirana i neuglačana. Iako je u nekim rješenjima došao do praga apstrakcije, nikada se nije udaljio od prepoznatljivosti motiva.

Ključne reči:

Kosta Angeli Radovani, medalja, portretna medalja, plaketa, Rektorski lanac, modernizam

Kosta Angeli Radovani (1916. – 2002.) jedan je od najznačajnijih hrvatskih poslijeratnih kipara koji je dosljedno oblikovao figuraciju modernističkom stilizacijom. Njegov umjetnički opus je medijski raznovrstan i obiman. Glavninu radova čine skulpture – ženski aktovi i portreti, ali se je okušao i u reljefima, medaljama i plaketama, te crtežima i grafikama. Poseban segment čini spomenička i figuralna plastika koju je radio za javni prostor. Unatoč brojnosti i raznovrsnosti materijala i tehnika koje je koristio, najprisutniji je i neprekidan interes za oblikovanje ljudskog lika. Jedinstven je hrvatski kipar po iznimnoj erudiciji te spisateljskoj aktivnosti. Ostvario je veliki broj autorskih tekstova, eseja i prikaza u kojima piše o aktualnim događanjima na likovnoj sceni i o kiparskim opusima suvremenika. Bio je član Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske (ULUH), a 1958. i njegov jednogodišnji predsjednik, kao i član Nacionalnog komiteta i Izvršnog odbora Međunarodnog udruženja likovnih umjetnika (AIAP¹). Ostvario je i značajan pedagoški doprinos.²

Najprisutnija tema kiparskog opusa Koste Angelija Radovanija uz ženski akt jest portret. Kod portreta je prisutno oblikovanje glave ili biste u punoj plastici i reljefu. Ostvario je zapažen i opsežan reljefni opus u mediju portretne medalje, a u manjem broju i plakete. Uz portret je izradio i nekoliko medalja u kojima se bavi drugim temama, primjerice grbovima gradova, amblemima, medaljama posvećenima sportu i prikazom stiliziranih figura u igri.

Do sada nije objavljen cjelokupni medaljerski opus ovog kipara, stoga ovaj rad donosi rezultate istraživanja tematskih, tehničkih, stilsko-morfoloških i modernističkih značajki toga opusa.³ Analizirati ćemo specifičnosti medaljerskog opusa nastalog u ranom razdoblju (do 1968.), te zrelu fazu stvaranja u kojoj nastaje njegovo najznačajnije medaljersko ostvarenje – *Rektorski lanac* te veliki broj portretnih medalja.

Istraživači su povremeno pisali o pojedinim aspektima medalje prilikom monografske obrade njegova opusa (Šimat Banov 2010, 63), u katalozima izložbi na kojima su izlagane (Maleković 1977, 2; Maroević 1999, 24; Tonković 1992, b. p.), u kontekstu razvoja hrvatskog medaljerstva (Zlamalik 1980, 11; Mesinger 1987), ili u časopisima specijaliziranim za numizmatiku (Mirnik 2013, 40–48; Krasnov 1978, 70–73; Kopač 1970, 27–30). Vrsni povjesničar medaljerstva i teoretičar toga medija Bogdan Mesinger knjigom *Traktat o medalji* koja je publicirana u povodu *Trećeg memorijala Ive Kerdića* postavio je temelje za izučavanje povijesti novijega hrvatskog medaljerstva i teorijskih aspekata medalje koristeći se teorijom znakova

1 AIAP je akronim od franc. *Association Internationale des Arts Plastiques*

2 Osnovao je Katedru za kiparstvo 1950. na Akademiji primijenjenih umjetnosti u Zagrebu, gdje radi kao izvanredni profesor od 1950. do 1955. godine za vrijeme njenog kratkog djelovanja. Izabran je za redovitog profesora Kiparskog odjela na Fakultetu likovnih umjetnosti u Sarajevu 1977. godine gdje radi deset godina te nekoliko godina predaje kiparske modelacije na Međunarodnoj ljetnoj akademiji u Salzburgu.

3 Ovaj tekst je ponešto izmijenjeno poglavlje doktorskog rada (Ivančević 2023, 146–162).

(Mesinger 1987). Na toj je izložbi organizirana retrospektiva medaljerskog opusa Koste Angelija Radovanija, te Mesinger piše o njegovim dotadašnjim medaljerskim dometima. Ističe osobitost kipareva pristupa oblikovanju medalje kojim je prikaz lišio tekstualne i ikoničke informacije, te je svu pažnju usmjerio na prikaz lica. U tome prepoznaje njegov kiparski odnos prema oblikovanju medalje.

Uvodne napomene

Unatoč mijenama formalnog i stilskog jezika, medalje i plakete su najčešće imale memorijalnu ili komemorativnu funkciju. Stoljećima su, od nastanka u doba renesanse, zadržale stalne značajke. Dok je plaketa četverokutnog oblika, medalja je najčešće kružnog oblika. Na aversu⁴ je prikaz portreta ili portretne biste, a na reversu⁵ nalazi se metaforički, alegorijski ili simbolički sadržaj. Uz to nalazimo zapise, primjerice ime prikazane osobe i neke druge važne informacije u formi skraćene poruke koje pojašnjavaju prikaz na aversu.

U hrvatskoj likovnoj umjetnosti tijekom prve polovice 20. stoljeća javljaju se kipari koji se bave medaljerstvom, a među njima treba istaknuti Roberta Frangeša-Mihanovića, Rudolfa Valdeca, Ivana Meštrovića i Ivu Kerdića. Najveći medaljerski opus ostvario je Ivo Kerdić, koji je utemeljio medaljerstvo kao zasebnu umjetničku disciplinu u Hrvatskoj.⁶

Inovacije u području hrvatskog medaljerskog oblikovanja nastaju potkraj 1950-ih i tijekom 1960-ih. Vanja Radauš najavljuje ih u 1940-ima promjenom tradicionalne kružne forme medalje u nepravilni oblik (Mesinger 1987, 42). Prikaz je ekspresivan, te uvodi više planova na reljefnoj plohi medalje. Zacrtao je „smjer naglašene skulpturalnosti i taktilnosti, bogate asocijativnosti i izražajnosti“ (Vujčić 2021, 202). Medaljerski izraz će dalje razrađivati niz hrvatskih medaljera, svatko u svom idiomu.⁷ Želimir Janeš će ju znatno inovirati. U nekim primjerima je posve napustio kružnu formu medalje, perforirao je njezinu masu i radikalno transformirao njezin oblik. Uporabom naglašene teksture stvorio je jedinstvene taktile namijenjene držanju u dlanu (stajalice, ležalice medalje). Branko Ružić također perforira plohu te postiže arhaičnost prikazom drevne simbolike i redukcijom likovnih elemenata.

4 Avers ili lice, glava medalje.

5 Revers ili naličje, pismo medalje.

6 Nakon studija na Specijalnoj školi za medaljerstvo i sitnu plastiku u Beču, vrativši se u Zagreb 1913. preuzima vođenje Ljevaonice umjetnina pri Akademiji. Na Akademiji je predavao obradu metala od 1923. do 1947. te je među djelom studenata pobudio zanimanje za ovu kiparsku disciplinu (Mažuran Subotić 2007, 10).

7 Medaljerskim se radovima ističu Branko Ružić, Brane Crlenjak, Antun Babić, Frano Meneghelli-Dinčić, Ante Starčević, Zvonimir Gračan, Đurđica Kovačiček, Stipe Sikirica, Ivan Antolčić, Damir Mataušić, Aleksandar Midžor, a osobito Želimir Janeš.

Rano razdoblje medaljerskog opusa Koste Angelija Radovanija

Kosta Angeli Radovani od ranih je dana bio u doticaju s medaljerima Martinom Davorinom Hotkom i Franom Kršinićem te osobito s Ivom Kerdićem.⁸ Razmišljanja o medalji u vlastitu radu te o neodvojivosti medaljerskog i preostalog kiparskog opusa zapisao je u dnevniku:

„(...) Akademski trening a posebno rad za Ivu Kerdića, nisu posebno odvajali punu plastiku od plastike u kojoj je treća dimenzija, dubina, proporcionalno apsurdna, neproporcionalno kratka tj. plitka. Mogu reći da nekako nisam imao sreće u to vrijeme. Veliki broj pripremnih radova nije našlo put do realizacije. (...) U požaru mog atelijera nestalo je dosta ‘medaljarskog’ korijenja i dokazana je nedjeljivost mog rada na dvije discipline. Posebno poglavlje u tom smislu čini moja prva samostalna izložba. Konceptija mase, njena konzistentnost unutar kaveza graničnih točaka koje nalaze svoj tlocrt u koncentričnim krugovima našla je svoj smisao u vrednovanju i najsitnije točnosti. Rotacija raznih oplošja školovala se je na kugli ‘reljefni prostori’. Zato inzistiram da se ne radi o zgnječenom plasticitetu nego naprosto o plasticitetu pod drugim vidom plasticiteta. Krajnja je sugestija ista, okrugla. Možda je nepotrebna ova polemika protiv specijalističkog pristupa. Ne znam kakav bi ‘različiti’ pristup nametnula sama glava ili portret. To nije reducirana zbilja, ni prostorno ni sadržajno, tako da i reljef i plaketa i medalja znače isto što i kip. Ja nisam medaljar i moja apstinencija za slova, za tekst nije slučajna. Medalja se gleda u ruci, ona kod svake rasvjete poprima svoj oblik a taj nije plosnat. On je samo donošen određenom fugom plastičkih vrijednosti. (...) Od gravure do sklizanja ili utiskivanja plastičkih vrijednosti koje se čitaju kao sjene, izraz lica ili oka, razmak je minimalan i ogroman. To i jest likovna transpozicija viđenog elementa taj u biti apsolutni ritam u dubinu koji je gotovo negiran. Sposobnost da se u pokretu, micanjem metala, stvori plastični strip. Upravo je život *sui generis* jer dobivamo vrijeme. Gledanju medalje najbliže je hvatanje sunca ogledalom ili kaleidoskop. A opet je to apsolutno čvrsta realnost.“⁹

Sačuvano je tek nekoliko medalja iz ranog razdoblja. Najraniji sačuvani primjerci nastali su 1942. U medaljama *Djevojka i momak I* i *Djevojka i momak II* (1942.) koju je lijevao u bronci, ali izveo i u formi privjeska u bjelokosti, bavi se

8 Suradnja s Ivom Kerdićem intenzivna je od 1943. do 1945. kada sudjeluje na izvedbi njegovih votivnih reljefa za svetište Majke Božje Bistričke u Mariji Bistrici (Galović 2016, 53–72).

9 Izvor: Prijepis rukopisa dnevničkog zapisa Koste Angelija Radovanija, 1977. Čuva se u obiteljskoj ostavštini kipareva sina Nikše Angelija Radovanija.

prikazom dviju figura na maloj površini kružne forme. Prikaz je pojednostavnjen i izveden u plitkom reljefu. Istodobno s izvedbom spomenika u Drežnici izveo je medalju u niskom reljefu *Spomenik za Drežnicu* (1949.) s posve shematskim prikazom tijela ustanika oštre obrisne linije. Figuralne skupine pojavljuju se u dvije medalje koje je oblikovao u raznim materijalima: *Dvije žene* i *Žena i nasilnik* (1964.), a likovi su prikazani u naglašenom pokretu.

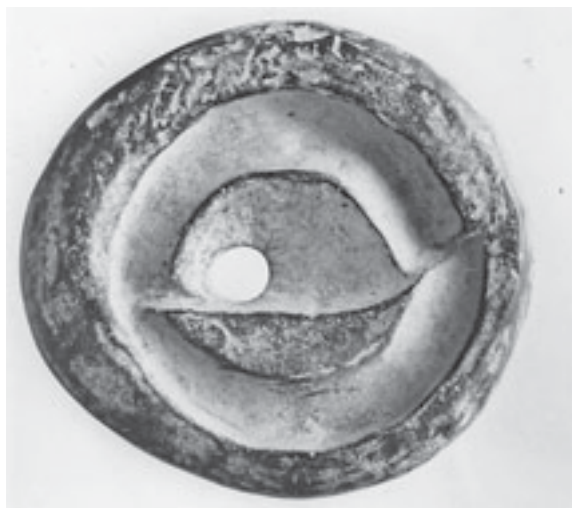
U ranom razdoblju izveo je nekoliko rješenja po narudžbi. Odlikuju se svježim i inovativnim rješenjima kojima je modernizirao ovu granu male plastike. Temu je interpretirao slobodnije u radovima kojima nije prikazivao portrete. Pritom je istraživao nove mogućnosti oblikovanja redukcijom prikaza. To je vidljivo u natječajnom rješenju za plaketu grada Zadra (1970.). Tema je novija povijest grada i oslobođenje od fašizma, a kipar je pristupio likovnom zadatku neopterećen potrebom za uporabom ideoloških simbola ili očekivanih atributa. Na aversu medalje¹⁰ je prikaz dviju stiliziranih figura djece u igri koja je srodna medalji koju je izveo 1959. godine. Na reversu medalje je gotovo apstraktno modelirao niz stiliziranih glava, a u donjem dijelu su stihovi zadarskog renesansnog pjesnika Jurja Barakovića.¹¹ Oni su pokazatelj kiparove erudicije i potrebe za interpretacijom teme slobode povezivanjem novije i starije povijesti grada. Medalju s grbom grada Zagreba (sl. 1) izveo je 1965. godine. Za grb rabi elemente povijesnoga

Sl. 1. Kosta Angeli Radovani, *Grb grada Zagreba*, avers, 1965., kovana bronca, Ø 9,7 cm, foto Davor Putar, vl. Nikša Angeli Radovani

10 U gornjem dijelu medalje je natpis ZADAR, a dolje: 31.X.1944. To je dan kada su partizanske snage ušle u Zadar i oslobodile ga od okupatora.

11 U donjem dijelu medalje su stihovi: SLOVUĆI / DA SLOVE DO VIKA / U ČASTI.

Sl. 2. Kosta Angeli Radovani, *Oko – uho*, avers, 1965.,
lijevana bronca, 10,2 x 9,6 cm, foto Davor Putar, vl. Nikša
Angeli Radovani

grba Zagreba (utvrda s tri kule, šesterokraka zvijezda i polumjesec), ali ih znatno stilizira i reducira te komponira u ovalnu udubljenu školjku medalje kružnog oblika. U rješenju za grb grada Šibenika prisutan je realizam u prikazu simbola grada – katedrale sv. Jakova i jedne od četiriju kopnenih tvrđava. Taj prijedlog dobio je prvu nagradu na natječaju za idejno rješenje (M. J. 1980, 7).¹²

Oblikovanju plastično modelirane ovalne spomenice *Oko – uho* (sl. 2) koju je izradio u povodu obljetnice Radiotelevizije Zagreb 1965. pristupio je konceptualno. Pripada malobrojnim radovima koji imaju jednakovrijedan prikaz na aversu i reversu. Na aversu medalje položena ovalnog oblika prikaz je oka većega stupnja stilizacije. Revers je oblikovao uleknutim reljefom u obliku vertikalne stilizirane ušne školjke. Medalju probija kružni otvor (na aversu predstavlja oko, a na reversu vertikalni profil ušnog kanala). (Zlamalik 1980, 22)

Pri osmišljavanju spomen-plakete koju je izveo za Međunarodnu uniju PTT-a 1965. slijedio je ideju koju je potom razradio za *Spomenik zahvalnosti radnika pošte, telegrafa i telefona Jugoslavije Josipu Brozu Titu*, koji je 1967. otkriven ispred zgrade Spomen-pošte u Kumrovcu. Plaketa kvadratnog oblika ima uleknuto polje zaobljenih rubova koje ispunjava cijelu njezinu površinu i završava blizu bočnih rubova. Ispunjeno je poluapstraktnim stiliziranim prikazima deset simbola gusta rasporeda, koji pobliže određuju povijest PTT-a. U središtu je zemaljska kugla, a uokolo su ptice u letu, telefonska slušalica, listovne omotnice i presavijen smotak papira.

12 Dvije druge nagrade dodijeljene su kiparu i medaljeru Želimiru Janešu iz Zagreba i Branku Vukorepi, likovnom tehničaru iz Šibenika.

Sl. 3. Kosta Angeli Radovani, *Zdenko Vojnović*, jednostrana medalja, 1968., lijevana bronca, 9 x 10 cm, foto Davor Putar

Pri izradi plakete za amblem Karlovca koristio se prepoznatljivim simbolima grada poznatima s prikaza koji se datiraju u 17. stoljeće. U uleknutom i ispupčenom niskom reljefu vidljivi su obrisi renesansne utvrde u obliku šesterokrake zvijezde (današnja Zvijezda) i korita četiriju rijeka koje prolaze gradom.¹³

Portretna medalja koja će činiti glavninu opusa nastalog 1969. i kasnije, tek je sporadično prisutna do tada. Prva poznata portretna medalja, nastala na nagovor dr. Antuna Bauera 1963. prikazuje portret povjesničara umjetnosti i muzeologa Zdenka Vojnovića (Krasnov 1978, 70).¹⁴ Poznata su nam tri rješenja, a u svakom sljedećem je prisutan viši stupanj stilizacije i redukcije (*Zdenko Vojnović*, 1968., sl. 3). Vojnovićev portret u punoj plastici izveo je 1940., a praksu da oblikuje portret u punom volumenu i portretnu medalju iste osobe, susretati ćemo i kasnije.

Promatrajući sačuvani medaljerski opus nastao u ranom razdoblju (do 1968.), primjetna je stilizacija, redukcija elemenata prikaza te sklonost inovaciji i pronalaženju novih mogućnosti izraza u polju male plastike. Od likovnih elemenata prevladavaju linije i plitka masa kojom oblikuje niski reljef. Vidljiv je stilsko-morfološki raspon od stilizirane figuracije do naglašene geometrizacije, što je prisutno i u oblikovanju pune plastike. U tom je razdoblju veći interes za prikaz figuralnih skupina u pokretu i amblema, što nećemo susretati u kasnijem razdoblju. Na izložbi *Suvremena medalja u Hrvatskoj* (Muzej za umjetnost i obrt, 1969.) predstavio je najznačajnije radove nastale od 1963. do 1968. Kako uskoro dobiva narudžbu za izradu *Rektorskog lanca*, moguće je da je kvaliteta radova izloženih na toj izložbi potaknula narudžbu.

13 To su rijeke Korana, Kupa, Dobra i Mrežnica.

14 Medalja je zamišljena kao nagrada za naučni rad koju bi dodjeljivalo Društvo muzealaca, no Društvo nije prihvatilo prijedlog medalje.

Rektorski lanac i specifičnosti medaljerskog opusa zrele faze stvaranja

Sl. 4. Kosta Angeli Radovani, Rektorski lanac, avers, 1969., kovano srebro i bijelo zlato, pozlata u bijelom zlatu, 110 cm, foto Marija Braut, vl. Sveučilište u Zagrebu

Narudžba za izradu *Rektorskog lanca* 1969. će kod Radovanija potaknuti veći interes za izvedbu portretne medalje, koja će od tada biti najprisutnija tema njegova medaljerskog opusa. Lanac – ovratnik naručuje Josip Broz Tito u povodu proslave 300. godišnjice postojanja Sveučilišta u Zagrebu. Kipar je u niskom reljefu izradio 18 poprsja istaknutih predstavnika hrvatske znanosti, politike i kulture. Na aversu središnje velike medalje lanca je poprsje *Josipa Jurja Strossmayera*,¹⁵ utemeljitelja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i Sveučilišta u Zagrebu (sl. 4), a na reversu je trojna portretna bista velikana hrvatske književnosti – *Marka Marulića, Ivana Gundulića i Ivana Mažuranića* ispod koje je tekst.¹⁶ Iznad središnje medalje nalazi se kvadratičan element s natpisom,¹⁷ od kojeg se ulijevo i udesno niže po 12 članaka kvadratnog oblika. Na prvih sedam članaka nižu se medalje pravilnog kružnog oblika koje na aversu sadržavaju portrete povijesnih osoba. Prvi je rođenjem najstariji *Matija Vlačić Ilirik*, potom slijede *Markantun de Dominis, Marin Getaldić, Pavao Ritter Vitezović, Vatroslav Jagić, Dragutin Gorjanović Kramberger* i

Andrija Mohorovičić. Potom se na drugoj strani lanca nižu portreti odozdo prema gore – *Frane Petrić, Faust Vrančić, Ivan Lučić, Ruđer Josip Bošković*, slijede *Franjo Rački, Frane Bulić i Nikola Tesla*. Na reversu svake medalje je puno ime te godina rođenja i smrti portretirane osobe. Kod nekih portreta frizura, vlasulja, kapa, dio odjeće ili neki drugi detalj upućuju na to da ne pripadaju modernom dobu. Neki su portreti postavljeni od ruba do ruba medalje (*Faust Vrančić, Markantun de Dominis*), dok kod ostalih kipar ostavlja praznim veći prostor do ruba medalje. Sva pozornost usmjerena je na prikaz glave oko koje je prazna ploha. Portret prikazuje frontalno, u profilu ili u raznim

15 Uz rub gornje polovice je natpis: JOSIP JURAJ STROSSMAYER, a uz donji rub godina rođenja i smrti: MDCCCXV – MCMV

16 Ispod prikaza književnika je tekst: MARULIĆ – GUNDULIĆ – / MAŽURANIĆ TVORCI / HRVATSKE PJES- / NIČKE RIJEČI

17 UNIVERSITAS / STUDIORUM / ZAGRABIENSIS / MDCLXIX

Sl. 5. Kosta Angeli Radovani, *Matija Vlačić*, studijski odljev za Rektorski lanac, avers, 1969., kovana bronca, Ø 3 cm

pomacima profila. Prikaz je sažet i reduciran, te oblikovan masom i linijom. Važan je likovni element odnos svjetla i sjene. Kod nekih su portreta naglašenije sjene zbog višega stupnja reljefa, naglašenijega plasticiteta i tvrdoga modeliranja. Suprotna oblikovna načela utječu na mekši odnos svjetla i sjene. Izvrsnost portreta očituje se u uporabi minimalnih likovnih elemenata kojima postiže maksimum ekspresije. Prisutna su dva načina modeliranja. U jednoj skupini radova prisutne su naglašena geometrijska stilizacija i tvrđa modelacija (*Matija Vlačić* sl. 5, *Ivan Lučić*, *Pavao Ritter Vitezović*). U drugoj su skupini prisutni mekša modelacija, veći stupanj redukcije i isticanja doživljaja karaktera osobe, te organski oblici (*Markantun de Dominis* sl. 6, *Faust Vrančić*, *Marin Getaldić*). Većina portreta nastala je proučavanjem povijesnih osoba s fotografija ili grafika.

Medalje *Rektorskog lanca* nisu lijevane, već su iskovane u srebru, dok je središnja medalja iskovana u bijelom zlatu. Lanac je pozlaćen bijelim zlatom, te je izveden uz pomoć majstora Teodora Krivaka koji je bio vrsni umjetnički graver, cizeler, zlatar i medaljer (Mirnik 2013, 44) i Rudolfa Dušića u radionici Škole primijenjenih umjetnosti (C. 1970, 11). U tekstu ugovora je navedeno kako će biti izveden jedan primjerak. Unatoč tome, izrađeno je još devet lanaca koji su pozlaćeni žutim zlatom.¹⁸

Lanac je prvi put nosio dr. Ivan Supek 18. prosinca 1969. prigodom ceremonije dodjele počasnih doktorata.¹⁹ Sljedeće godine je predstavljen široj

18 Prema kazivanju Nikše Angelija Radovanija, kipareva sina, Sveučilište je odlilo još devet primjeraka mimo dozvole autora i nasljednika autorskih prava, kršeći pritom odredbe ugovora. Te primjerke nose rektori preostalih hrvatskih sveučilišta prilikom svečanih ceremonija.

19 Počasni doktorati su dodijeljeni jedanaestorici među kojima su bili lingvist Giacomo Devoto, fizičar Werner Heisenberg, nobelovka i biokemičarka Dorothy Crowfoot Hodgkin, filozof Ernest

Sl. 6. Kosta Angeli Radovani, *Markantun de Dominis*, studijski odljev za Rektorski lanac, avers, 1969., kovana bronca, Ø 22 cm, foto Tošo Dabac, vl. Sveučilište u Zagrebu

javnosti na 5. *zagrebačkom salonu*. Neke od portretnih medalja poslužile su mu za izradu medalja počasnica. Tako je *Matija Vlačić* prikazan na licu medalje koja je naručena za proslavu 50 godina Fakulteta ekonomskih nauka Sveučilišta u Zagrebu 1970. godine. Portretna medalja *Markantuna de Dominisa* poslužila je za izdavanje posebne medalje u povodu 350. obljetnice njegove smrti (Nedeljković 1974, 10). Fotografije portreta s Rektorskog lanca reproducirane su na zidnom kalendaru Željezara Sisak za 1970. godinu. Time se je Željezara priključila proslavi 300. godišnjice Sveučilišta.²⁰

Za *Lanac za mir* posvećen nobelovcima Angeli Radovani izveo je 1980. srebrnu medalju *Jeana Henryja Dunanta*, švicarskog filantropa i osnivača Crvenoga križa. Lanac je naručio Vladimir Paleček, inženjer i agronom koji je 1972. osnovao Međunarodnu znanstvenu i mirovnu misiju u Zagrebu, a narudžba preostalih portretnih medalja nobelovaca povjerena je drugim kiparima. Međutim, nije poznato gdje se lanac nalazi danas (Mirnik 2013, 46).

Dva načina oblikovanja portretne medalje, koja smo opisali na primjerima portreta *Rektorskog lanca*, prisutna su i u radovima koji su nastali od 1970. do 2000.

Bloch, filozof György Lukács, povjesničar umjetnosti Nikolaus Pevsner i predsjednik Josip Broz Tito (Mirnik 2013, 44).

20 Kalendar je tiskan u boji, a autori fotografija su Tošo Dabac i Nenad Gattin. Svaki je portret nadopunjen nekim od atributa kojim je pobliže predstavljeno njegovo djelovanje, a na poledini svake stranice tiskan je tekst književnika Vlade Gotovca koji je ukratko opisao život, djelovanje i zasluge portretirane osobe.

Sl. 7. Kosta Angeli Radovani, *Ljube Karaman*, jednostrana medalja, 1977., lijevana bronca, Ø 22 cm, vl. Marko Angeli Radovani

kada je izradio posljednju medalju. Taj period obilježila je velika produkcija portretne medalje. Razvoj kiparskog razmišljanja i formalnog istraživanja vidljiv je na portretnim medaljama iste osobe koju je izveo u više rješenja. Tu skupinu čine medalje s portretima *Branka Gavella* (1974.), *Josipa Broza Tita* (1976.), *Ljube Karamana* (1977.) i *Skenderbega* (1999.). Od blage deskriptivnosti u početnom rješenju, kod treće medalje *Branka Gavella* vidljiva je geometrijska stilizacija do koje je došao malim pomacima u modeliranju, da bi kod pete medalje zaoblio formu u smjeru organske stilizacije. U drugoj portretnoj medalji *Ljube Karamana* (1977., sl. 7) površine su kubizirane plohamama koje se lome u ostrim bridovima. *Portret Nikole Tesle 5* (1976.) je srodan po načinu oblikovanja portreta, vještom prikazu fizionomije i karaktera osobe sažetim likovnim sredstvima. Na profilnom portretu *dr. Pere Samardžije* snažne karakterne crte oblikovao je geometrijskim detaljima ostrih bridova. Geometrizirani okviri naočala nose vizualnu prevagu na licu *Marijana Matkovića* (1990.). Površina volumena neuglačana je i hrapava, što pojačava ekspresivnost i haptičnost. Primjer organske stilizacije pronalazimo u portretu *Grge Novaka* (1972.), te u profilnom portretu *Jahiel Finci* koji se proteže od gornjeg do donjeg ruba medalje. Isti pristup oblikovanju vidljiv je i u profilnom portretu *Adriana Stiša* (1984.), te pri oblikovanju portreta *Drage Ivaniševića* (1987.). Dok je kod nekih portreta naglašena modelacija u više planova (*Loiseau*, 1971., *Branko Gavella 21*, 1977.), u nekim je ostvarenjima fizionomija uspješno oblikovana s tek nekoliko linija i planova (*Nikola Tesla*, 1974., *Jahiel Finci*, 1978.). U nekim ostvarenjima vidljiv je veći stupanj realizma (medalje počasnice, *Mijo Mirković Balota*, 1979., *Antun Barac*, 1981., *Boris Bakrač II*, 1982.). Kao

Sl. 8. Kosta Angeli Radovani, *Boris Janković-Argus*,
jednostrana medalja, 1979., lijevana bronca, Ø 9,3 cm

i kod portretne plastike, karakteristike fizionomije lica portretiranoga i anatomija kostiju glave usmjeravala je kiparovu interpretaciju i način modeliranja.

U tradicionalnom medaljerskom stvaralaštvu površina se nakon lijevanja pomno dotjeruje i polira, a prikaz je simetričan i pun detalja. Modernističke karakteristike prisutne su u rustikalnosti, patiniranoj površini, asimetričnosti kompozicije i jednostavnosti prikaza (Mesinger 1987, 22). Površine medalja Koste Angelija Radovanija su pretežno patinirane, a izveo je i primjerke s neravnom i hrapavom površinom naglašenih haptičkih svojstava (*Skender Kulenović*, 1986., *Lovro Matačić*, 1989.–1990., *Marjan Matković*, 1990.). U nekoliko je medalja površina ekspresivna, s naglašenim grafizmom na površini (*Ždenko Vojnović*, 1968., *Branko Gavella III.*, 1977., *Boris Janković Argus I.*, 1979., *Cvito Fisković*, 1983., *Antun Bauer*, 1987.). Kod oblikovanja portreta *Argusa I.*, *Cvite Fiskovića*, *Drage Ivaniševića* (1987.), *Frana Supila VII* (1989.) i *Skenderbega 8* (1999.) postigao je jednostavnost nadahnut artefaktima arhajskih i izvaneuropskih kultura. Ona je osobito vidljiva kod portreta *Borisa Jankovića Argusa* (1979., sl. 8.) čiji profilni lik modelira oštrim linijama i plošnim volumenom. Anatomska deskripcija lica je svjesno napuštena u korist redukcije opisnih elemenata, deformacije (obris lica i prikaz oka), te formalnog istraživanja, a površina medalje je hrapava.

Izveo je niz medalja ili plaketa počasnica koje su se dodjeljivale zaslužnim pojedincima za postignuća u nekoj grani umjetnosti, sporta, znanosti i slično ili su pak komemorativnog i jubilarnog karaktera (plaketa Milke Trnine za Udruženje muzičkih umjetnika Hrvatske, medalja i plaketa fizičara Josipa Lončara za

Elektrotehnički fakultet u Zagrebu, plaketa s likom Branka Gavella, Portret Nikole Tesle za istoimenu tvornicu s natpisom koji se proteže cijelim rubom medalje, medalju s portretom Mije Mirkovića za nakladnika Informator, plaketa Ljube Karamana za Društvo konzervatora Hrvatske i druge). Po narudžbi Hrvatskog društva glazbenih umjetnika izvodi medalju Lovre pl. Matačića (1989.) koja se izdvaja snagom izraza. S tek nekoliko linija i blagim reljefnim stupnjevanjima volumena, uspio je prikazati njegovu unutarnju snagu. Profil zauzima gotovo cijelu površinu kružne medalje te se proteže od gornjeg ruba do donjega. I u radu na ovom portretu izveo je nekoliko rješenja tražeći formu kojom će uvjerljivo izraziti svoj doživljaj osobe kojoj se istinski divio. Kod portreta na medaljama počasnica već je stupanj sličnosti fizionomiji osobe koju je portretirao, što je u vezi sa zahtjevom naručitelja i karakterom narudžbe. Međutim, i u tim je radovima primjetna redukcija opisnih elemenata i težnja za osuvremenjivanjem ove vrste kiparstva.

Uz izravne narudžbe, povod za nastanak medalje bila su i obilježavanja obljetnica. Pojedininim modelima vraća se u više navrata i tijekom različitih razdoblja (*Ždenko Vojnović, Ljubo Karaman, Branko Gavella, Josip Broz Tito*) istražujući razne likovne probleme. Njih nalazimo i u portretnim medaljama članova obitelji koje je izveo u terakoti. U nekim primjerima modelira spomeničku (*Franjo Bučar, Frano Supilo*) ili portretnu plastiku (*Grga Novak, Branko Gavella, Ljubo Karaman, Lovro pl. Matačić*), da bi potom oblikovao portret iste osobe u medalji. Na aversu je prikaz koji zauzima cijelu plohu, ponekad od ruba do ruba, a rijetko rabi slova. Revers je u većini primjeraka prazna ploha. Uz prevladavajući portretni prikaz, izveo je samo nekoliko bista (za *Rektorski lanac, M. Trnina*).

Kako bi istražio izražajne mogućnosti prikaza sporta prihvatio je poziv na natječaj Izvršnog komiteta Univerzijade za likovna rješenja natjecateljskih diploma i medalja.²¹ Želio je izbjeći doslovno prikazivanje sporta i oblikovati medalju na suvremen način oslobodivši ju dominacije teksta i nepotrebnih detalja. Oblikovao je geometrijski stilizirano tijelo muškarca naglašenih ekstremiteta u trku snažnog dinamizma (medalja *Svijet mladih za svijet mira*, 1986.). Tijelo se proteže do rubova kružnog kadra medalje, a skraćenjima aludira na probijanje okvira. Prikaz je prepoznatljiv, ali krajnje sažet i oslobođen nepotrebnih detalja. Iako je u punoj plastici izveo veliki broj ženskih aktova, malobrojne su medalje s tom temom. Za Nagradu grada Zadra (*Djevojka s maslinom*, 1970.) izveo je nekoliko primjeraka stiliziranog ženskog akta koji sjedi, a u ispruženoj desnoj ruci drži cvijet. U prikazu ženskog tijela na ovoj seriji plaketa pronalazimo najviše srodnosti s oblikovanjem istog motiva u punoj plastici, a pri tome se prilagodio tehničkim karakteristikama reljefa.

U tehničkom smislu, sve medalje je prvotno radio u formatu 22 x 22 cm, a potom su umanjene procesom redukcije koja se najčešće izvodila u zagrebačkoj tvornici IKOM (Industrijska kovnica Orešković Marko). Medalje su lijevane u lijevaonici Vladimir Šeb i LIKUM, Zagreb. Redukcije su izveli Teodor Krivak,

21 Na natječaj su pozvani slikari Miroslav Šutej, Frano Paro, Dušan Bekar i kipari Kosta Angeli Radovani, Vojin Bakić, Stipe Sikirica i Želimir Janeš (Sp. 1986, 19).

Rudolf Dušić, Vladimir Severin, Vladimir Mataušić i Zlatko Jeren (Tonković 1992). Od materijala je rabio glinu, terakotu, gips, slonovaču i drvo ebanovine, a najveći je broj medalja odlío ili kovao u bronci, poneku u bakru ili kositru, srebru i zlatu. Medalje malog formata potpisivao je dvama zajedničkim slovima na jednom žigu (AR), a trima slovima, akronimom KAR, žigosao je portrete promjera 22 cm.

Medaljski opus Koste Angelija Radovanija opsežnije je predstavljen 1977. godine na izložbi u Galeriji Forum. Na *Drugom trijenalu hrvatskog medaljerstva i male plastike Memorijal Ivo Kerdić* održanom 1984. u osječkoj Galeriji likovnih umjetnosti dodijeljena mu je velika nagrada trijenala Narodnog sveučilišta Matija Antun Reljković iz Nove Gradiške (Hodonj 1984, 8). Nagrada se sastojala u organizaciji retrospektivne izložbe koja se održala na *Trećem memorijalu Ive Kerdića* 1987. U okviru izložbi *22. baroknih večeri* 1992. u Varaždinu, predstavio se dvjema cjelovitim izložbama – medaljskom retrospektivom (izložio je 165 medalja nastalih od 1942. do 1992. u raznim materijalima – slonovači, bronci, terakoti i gipsu), kritičkim izborom tridesetak skulptura nastalih od 1975. do 1992., te s više odabranih crteža (Fišer 1992, 14). Posmrtno je 2003. predstavljena njegova velika izložba portreta akademika (portretna medalja i puna plastika) u zgradi HAZU-a. Radovi su donirani HAZU-u te se čuvaju u fundusu Gliptoteke HAZU-a. Izlagao je i na nekoliko skupnih izložbi Međunarodne federacije medaljske umjetnosti (*Fédération internationale de la médaille*; FIDEM).

Najveći broj medalja nalazi se u obiteljskoj ostavštini Angeli Radovani, kao i pribor za rad te reljefi prema kojima su izvedene redukcije, a veći broj medalja čuva se u zbirci Gliptoteke HAZU-a, potom u zbirci numizmatike Arheološkog muzeja u Zagrebu, a nekoliko primjeraka i u zbirci Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti u Zagrebu, te Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku.

Zaključna razmatranja

Kosta Angeli Radovani je ostvario prepoznatljivu i obimnu produkciju ženskih aktova i portreta u koju unosi modernističke značajke crpeći razne utjecaje koje je primio tijekom studija na milanskoj Akademiji Brera, kao i na brojnim putovanjima na kojima proučava umjetničke predmete arhajskih i izvaneuropskih kultura. Medaljski opus zauzima manji, ali važan dio njegova kiparskog rada. U njemu pronalazimo stilsko-morfološke karakteristike sukladne onima u punoj plastici.

Ako promatramo doprinos Koste Angelija Radovanija u području osuvremenjivanja medaljerstva u poslijeratnoj hrvatskoj umjetnosti, potrebno je uzeti u obzir karakteristike toga medija. Naime, medaljerstvo pripada konzervativnijem dijelu kiparskog izraza, a „medalje nastaju unutar čvrstog sistema svojih semantičkih i oblikovnih normi“ (Mesinger 1987, 23). Kao i kod portreta u punoj plastici, i u portretnoj medalji se očekivala prepoznatljivost i barem djelomična podudarnost s portretiranom osobom.

Kosta Angeli Radovani se pretežno pridržavao tradicionalnog kružnog oblika portretne medalje. Jednostrana medalja zauzima glavninu njegova opusa. Pronalazimo samo nekoliko medalja nepravilnog oblika nastalih pretežno u ranijem periodu.²² Izveo je tek nekoliko plaketa pravokutnog oblika.²³

Najveći medaljerski opus ostvario je u području portretne medalje koju je modelirao od 1963. do 2000. godine. Već je u prvim djelima vidljiv prekid s figurativnom tradicijom i unosenje elemenata modernizma. Modernizam prepoznajemo u originalnim rješenjima, sažetosti prikaza i redukciji detalja, potom u asimetričnosti kompozicije i naglašenju geometrijskoj ili organskoj stilizaciji. U tehničkoj su izvedbi one vidljive u načinu obrade površine koja je patinirana i neuglačana. Radikalnije modernističke značajke pronalazimo u nekoliko naglašeno stiliziranih portreta u kojima je redukcijom došao do jednostavnosti nadahnut artefaktima arhajskih i izvaneuropskih kultura. Iako je zadržao tradicionalnu kružnu formu medalje i tradicionalne materijale, inovacije su prisutne i u načinu oblikovanja lica. Pri modeliranju je kipar usmjeren na kondenzirani prikaz fizionomije i prijenos doživljaja osobe. Pritom su i najmanje razlike u reljefnom stupnjevanju mase vidljive i korištene u svrhu postizanja toga cilja. Portret ne uzdiže do simbola, znaka (označitelja društvene, političke, kulturne ili povijesne uloge) kao u klasičnom pristupu, već ga slobodno interpretira. Stoga i nema potrebe za podacima na reversu. U takvom konzistentnom oblikovanju portretnog humanizma pronalazimo njegov jedinstven doprinos i značaj u korpusu hrvatske medaljerske produkcije.

Radikalnija rješenja pronalazimo u medaljama koje prikazuju druge motive, primjerice u prikazu posve stiliziranih likova na medalji *Igra* (1959.), u arhaičnim elementima grba grada Zagreba (1965.), na spomen-plaketi *Međunarodne poštanske unije* (1965.), amblemu *Oko – uho* za Radio televiziju Zagreb (1965.), kao i na medalji *Trkač* za Univerzijadu (1987.). Iako je u nekim rješenjima došao do praga apstrakcije, nikada se nije udaljio od prepoznatljivosti motiva, što je odlika njegova cjelokupna umjetničkog opusa.

Literatura

C. „Rektorski lanac“, *Večernji list*, 3. 06. 1970.

Fišer, E. „Prvorazredni likovni događaji“, *Varaždinske vijesti*, 14. 10. 1992.

Galović, Krešimir. „Planovi uređenja svetišta Marije Bistrice od 1939. do 1945. godine“, u: *Marija Bistrica naselje i svetište*, katalog izložbe, (ur.) Vlatka Filipčić Maligec, Muzeji Hrvatskog zagorja, 2016.

22 To su već spomenuti portret *Ždenka Vojnovića* (1968.) i *Grb grada Zagreba* (1965.), potom medalje i privjesci izvedeni u bjelokosti oktogonalnog oblika (*Dvije žene*, 1964.), kao i pravokutnog oblika sa zaobljenim kutovima (*Žena i nasilnik*, 1964.).

23 Kvadratnog je oblika spomen plaketa za *Međunarodnu poštansku uniju* (1965.) i Grb grada Šibenika (1980.).

- Hodonj, Željko. „Medalja traži pogled i dodir“, *Vjesnik* – 7 dana, 21. 04. 1984.
- Kopač, Viktor. „Novi rektorski lanac Sveučilišta u Zagrebu“, *Numizmatičke vijesti*, god. XVII, 28, 1970.
- Ivančević, Nataša. „Modernizam figuralne plastike Koste Angelija Radovanija“, doktorski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2023.
- Krasnov, Gjuro. „Velika ostvarenja u maloj plastici Koste Angeli Radovanija“, *Numizmatika*, 6, 1978.
- M., J. „Odabran grb grada“, *Slobodna Dalmacija*, 16. 07. 1980.
- Maleković, Vladimir. „Kosta Angeli Radovani“, katalog izložbe, Zagreb: Galerija Forum, 3. 11. – 26. 11. 1977.
- Maroević, Tonko. „Angeli Radovani, iskosa“, u *Kosta Angeli Radovani Retrospektiva 1940-1999.*, Zagreb: Hrvatsko društvo likovnih umjetnosti, 1999.
- Mažuran Subotić, Vesna. *Nepoznato u poznatom: Kerdić, Matijević, Bernfest*, katalog izložbe, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Gliptoteka, 2007.
- Mesinger, Bogdan. *Traktat o medalji, Treći memorijal Ive Kerdića*, katalog izložbe, (ur.) Predrag Goll, Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 1987.
- Mesinger, Bogdan. *Medalja, povjesnica hrvatske kulture*, (ur.) Daniel Zec, Zagreb: ArTresor naklada, Osijek: Muzej likovnih umjetnosti, 2022.
- Mirnik, Ivan. „Kosta Angeli Radovani“, *The Medal*, 62 (2013): 40–48.
- Nedeljković, Dušan. „Veliki Rabljanin Marko Dominis“, *Vjesnik*, 27. – 28. 10. 1974.
- Tonković, Zdenko. tekst u katalogu izložbe *Medalje 1942 – 1992, Kosta Angeli Radovani*, (ur.) Mirjana Dučkijević, Kosta Angeli Radovani, Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 1992. (bez paginacije)
- Vujčić, Davorin. *Kiparski opus Vanje Radauša*, doktorski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021.
- Sp. N. „Izbjeći banalnost“, *Večernji list*, 11. 12. 1986.
- Zlamalik, Vinko. „Predgovor“, u *Memorijal Ive Kerdića*, katalog izložbe (ur.) Andrija Mohorovičić, Predrag Goll, Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1980.

Nataša Ivančević
Museum of Contemporary Art, Zagreb

**MEDALS AND PLAQUES IN THE SCULPTURAL WORK
OF KOSTA ANGELI RADOVANI**

Abstract:

This article deals with the medallic work of Kosta Angeli Radovani and analyzes the thematic, technical, stylistic-morphological and modernist features of this opus. We have addressed them in a chapter dealing with the early period and the mature phase in which his most significant medallic work – the Rector's Chain – was created. In the consistent design of the portraits we find his unique contribution and significance in the corpus of Croatian medal production. The excellence of the portraits is evident in the use of minimal visual elements with which he achieved a condensed representation of the physiognomy, a convincing transfer of the experience of the person portrayed and maximum expression. Elements of modernism are manifested in original solutions, the conciseness of the depiction and the reduction of details, the asymmetry of the composition and the accentuated geometric or organic stylization. In the technical execution, the method of surface treatment is present, which is patinated and unpolished. Although he reached the threshold of abstraction in some solutions, he never moved away from the recognizability of the motifs.

Keywords:

Kosta Angeli Radovani, medal, portrait medal, plaque, Rector's Chain, modernism